

ورشکستگی صندوق‌های بازنشستگی در ایران

همایون معمار

دولت ایران در لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۲ مبلغ ۳۳۰ هزار میلیارد تومان برای جبران کسری بودجه‌ی صندوق‌های بازنشستگی اختصاص داده، در حالی که این رقم در سال گذشته ۲۱۷ هزار میلیارد تومان بوده است. اختصاص چنین رقم هنگفتی برای پرداخت حقوق بازنشستگان و تأمین خدمات و درمان آنها نشانه‌ی خالی بودن صندوق‌های بازنشستگی است.

ده سال قبل، میزان اعتبار تخصیص‌یافته به این صندوق‌ها حدود ۳۰ هزار میلیارد تومان بود اما این رقم طی ده سال حدود یازده برابر افزایش یافته است.

بیش از ۲۰۷ هزار میلیارد تومان از این مبلغ در اختیار صندوق‌های بازنشستگی کشوری قرار می‌گیرد که کارمندان دولت را تحت پوشش دارد. ۱۱۲ هزار میلیارد تومان نیز به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح و حدود ۱۰ هزار میلیارد تومان برای پرداخت مستمری بازنشستگان صندوق بازنشستگی کارکنان فولاد در نظر گرفته شده است.

صندوق بازنشستگی کشوری، صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح و صندوق بازنشستگی فولاد کاملاً ورشکسته‌اند و بدون کمک‌های دولتی قادر نیستند که حتی یک ماه به بازنشستگان حقوق و خدمات بدهند.

برهم خوردن تعادل در صندوق‌های بازنشستگی

بنابر تازه‌ترین گزارش مرکز آمار ایران، سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان بزرگ‌ترین سازمان بازنشستگی ایران حدود ۱۵/۵ میلیون شاغل را تحت پوشش دارد که حق بیمه پرداخت می‌کنند. در مقابل، این سازمان به حدود چهار میلیون و سیصد هزار بازنشسته حقوق بازنشستگی می‌دهد. تعداد بازنشستگان تأمین اجتماعی هر سال افزایش می‌یابد، و در شش سال گذشته بیش از ۸۰۰ هزار نفر به جمع بازنشستگان و مستمری‌بگیران سازمان تأمین اجتماعی اضافه شده‌اند.

بعد از سازمان تأمین اجتماعی، صندوق بازنشستگی کشوری دومین سازمان بازنشستگی ایران است که ۸۸۰ هزار شاغل دارد که بیمه می‌پردازند. در مقابل، این صندوق به یک میلیون و ۶۳۰ هزار بازنشسته حقوق پرداخت می‌کند. یعنی تعداد مستمری‌بگیران این صندوق تقریباً دو برابر کسانی است که حق بیمه می‌پردازند. اکثر شاغلان صندوق بازنشستگی کشوری و بازنشستگان این صندوق، کارکنان و معلمان وزارت آموزش و پرورش هستند.

دیگر صندوق‌های بازنشستگی نیز کم و بیش وضعیت مشابهی دارند. برخی کمی بهتر و برخی کمی بدتر.

بحران پیری

پرسش این است که چگونه صندوق‌های بازنشستگی، که دو دهه‌ی قبل وضع نسبتاً باثباتی داشتند، به چنین سرنوشتی مبتلا شدند؟

مهم‌ترین مسئله این است که ورودی این صندوق‌ها، کمتر از خروجی آنهاست، یعنی تعداد کارکنان تازه‌ای که استخدام می‌شوند و بیمه‌ی بازنشستگی می‌پردازند، سال به سال کمتر شده و در عوض تعداد بازنشستگان بیشتر شده‌اند. یکی از شاخص‌های بسیار مهم صندوق‌های بازنشستگی این است که به ازای هر یک نفر بگیر چند نفر بیمه‌شده یا پرداخت‌کننده‌ی حق بیمه‌ی بازنشستگی وجود دارد. مستمری‌

صندوق بازنشستگی کشوری، صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح و صندوق

بازنشستگی فولاد کاملاً ورشکسته‌اند و بدون کمک‌های دولتی قادر نیستند که حتی یک

ماه به بازنشستگان حقوق و خدمات بدهند.

اکنون در اکثر صندوق‌های بازنشستگی تعداد کسانی که حق بیمه می‌پردازند بسیار کمتر از کسانی است که حقوق بازنشستگی می‌گیرند، در حالی که در شرایط مطلوب نسبت پشتیبانی یک صندوق هفت به یک است، یعنی باید هفت نفر کار کنند و بیمه بپردازند و یک نفر حقوق بازنشستگی بگیرد. برای حفظ تعادل در

صندوق‌های بازنشستگی باید حداقل برای سر به سر شدن هزینه‌ها بیش از چهار نفر حق بیمه پردازند و در مقابل یک نفر حقوق بازنشستگی دریافت کند.

مقایسه‌ی آمارها نشان می‌دهد که اکنون نسبت پشتیبانی به طور میانگین در ایران حدود ۲/۵ است، یعنی دو و نیم نفر حق بیمه پرداخت می‌کنند و یک نفر بازنشسته حقوق می‌گیرد. به این ترتیب، همه‌ی صندوق‌های بازنشستگی از مرز بحران عبور کرده و عملاً ورشکسته‌اند.

علاوه بر این، قوانین و مقرراتی که دولت و مجلس برای بازنشستگی پیش از موعد کارکنان تصویب کرده‌اند، فشار بر صندوق‌های بازنشستگی را افزایش داده است. برای مثال، گزارش‌ها نشان می‌دهد که در دولت محمود احمدی‌نژاد، تعداد بازنشستگان صندوق تأمین اجتماعی تقریباً دو برابر شده است.

در حالی که تعداد بازنشستگان تأمین اجتماعی در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۵۳ تا ۱۳۸۳ یعنی در سی سال نخست تشکیل این سازمان، یک میلیون و سیصد هزار نفر بود، این رقم تنها طی نه سال یعنی تا سال ۱۳۹۲ دو برابر شد.

بنا بر گزارش‌های رسمی، دولت بدهی هنگفتی به سازمان تأمین اجتماعی دارد. سازمان برنامه و بودجه میزان بدهی دولت به سازمان تأمین اجتماعی را ۴۲۰ هزار میلیارد تومان برآورد کرده است، در حالی که مرکز پژوهش‌های مجلس این رقم را تا ۱۰۰۰ هزار میلیارد تومان تخمین می‌زند. بخشی از این بدهی مربوط به سهم بیمه‌ی دولت و بخشی نیز مربوط به بازنشستگی پیش از موعد است. آمار بازنشستگان تأمین اجتماعی نشان می‌دهد که بیش از نیمی از بازنشستگان این سازمان در سال ۱۴۰۰ پیش از موعد بازنشسته شده‌اند.

برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۴ میزان بدهی دولت به سازمان تأمین اجتماعی حدود ۶ هزار میلیارد تومان بود، در حالی که این رقم اکنون به حدود ۱۰۰۰ هزار میلیارد تومان رسیده است، و هر سال افزایش یافته می‌یابد.

در این سال‌ها دولت برخی از شرکت‌های دولتی را به جای بدهی به صندوق‌های تأمین اجتماعی واگذار کرده است اما بخش عمده‌ای از این شرکت‌ها زیان‌ده‌اند. برای نمونه، از ۱۸۲ شرکت بزرگ تحت پوشش صندوق بازنشستگی کشوری، ۶۳ شرکت زیان‌ده‌اند و بر اساس قانون باید اعلام ورشکستگی کنند.

دیگر مشکل بزرگ صندوق‌های بازنشستگی، مدیریت ناکارآمد و عمدتاً دولتی آنهاست که باعث شده هم از منابعشان به نفع دولت استفاده شود و هم اکثر بنگاه‌های اقتصادی تحت مدیریت آنها از سوددهی کافی برخوردار نباشند.

بررسی مرکز پژوهش‌های مجلس ایران نشان می‌دهد که اگر همه‌ی شرکت‌های زیرمجموعه‌ی صندوق‌ها در صورت امکان یک‌جا فروخته شود، مجموع درآمد حاصل از فروش آنها حتی هزینه‌ی چند ماه صندوق‌ها را تأمین نخواهد کرد.

پایین بودن سن بازنشستگی و افزایش سنوات مستمری‌بگیری یکی از مشکلات صندوق‌های بازنشستگی است. میانگین سن بازنشستگی در ایران حدود ۵۲ سال است و بازنشستگان یا ورثه‌ی آنها به طور متوسط ۲۵ سال حقوق بازنشستگی می‌گیرند.

علاوه بر عواملی همچون دست‌اندازی دولت به منابع صندوق‌ها و مدیریت ناکارآمد دولتی، باید رکود چند سال گذشته در اقتصاد ایران، رشد اقتصادی منفی، تورم سرسام‌آور بالای ۴۰ درصد، افزایش جمعیت بی‌کاران، افزایش مداوم حقوق و کاهش فعالیت اقتصادی را هم به فهرست مشکلات صندوق‌ها افزود.

اعتراضات گسترده‌ی بازنشستگان صندوق‌های تأمین اجتماعی در شهرهای مختلف به منظور افزایش حقوق بازنشستگی نشان می‌دهد که به علت تورم شدید، پرداخت حقوق‌های حداقلی بازنشستگی تکافوی زندگی روزمره را نمی‌دهد. این نگرانی وجود دارد که با افزایش تعداد بازنشستگان در چند سال آینده، این صندوق‌ها حتی قادر به پرداخت همین حقوق اندک هم نباشند، مگر این که تغییرات اساسی در آنها ایجاد شود.

سایت آسو